

Марія ГЕРЦ

ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ Р. С. НЕДАШКІВСЬКОЇ

*Актор має примусити глядача забути про існування автора,
про існування режисера і навіть про існування актора.*

Пол СКОФІАД

Надзвичайним внутрішнім і зовнішнім сценічним багатством володіє Раїса Недашківська — справжня зірка українського кіно, що яскраво спалахнула дебютною роллю Мавки в екранізації п'єси Лесі Українки «Лісова пісня» Віктором Івченко. Потім було ще багато ролей: помітних і прохідних, але видатна українська актриса змогла пронести духовну чистоту та любов до людей і навколишнього світу крізь всю свою творчість, крізь кожную роль, зіграну на екрані.

Раїса Недашківська — актриса глибокого темпераменту, скромна і освічена, висококультурна, вона вміє розкрити сутність, душу образу, заразити глядачів своїми переживаннями. Раїса Степанівна добре володіє своїм сильним голосом широкого діапазону, вміє говорити на різних регістрах. Її манері гри властива легка подача слова, теплота, щирий гумор. Вона входить у кожний новий образ всією душею і кожною жилкою свого тіла, цікавим рухливим обличчям.

Раїса Недашківська закінчила кінофакультет Київського театрального інституту ім. І. К. Карпенко-Карого і була прийнята в трупу Київського молодіжного театру, на сцені якого зіграла головні ролі в спектаклях «Сірано де Бержерак», «За двома зайцями». Створила декілька моноспектаклів. Потім разом з режисером Людмилою Авеськуловою задумала заснувати духовний театр. Своїми спектаклями актриса несла ідею внутрішнього оновлення, духовного спілкування, ідею вільної творчості. Згодом Раїса Недашківська стала художнім керівником Театру «Під зоряним небом». Театр працював в приміщенні Київського планетарію, звідси і отримав свою назву.

«Лісова пісня» — один з кращих моноспектаклів світової драматургії. Раїса Недашківська грає його одна під симфонічний оркестр. В спектаклі вті-

лені ідеї торжества любові над всім життям, ідея перевтілення душ після смерті. Моноспектакль був поставлений за сценарієм Віктора Івченка, майже в незміненому вигляді за сорок років він знов вийшов до глядачів, тепер театральних.

Мавка — це дитя природи, досконалість, безпосередність... Красива і беззахисна, зворушлива і зовсім ще по-дитячому чуйна, плавна і поривчаста, вона стала першою зоряною роллю Раїси Недашківської.

Образ Мавки сповнений колосальною емоційною динамікою. Актриса мала передати всю гамму кохання — від його пробудження, через zenit щастя і безодню відчаю, до урочистого гімну вічного кохання. Щоб передати такий спектр почуттів, треба мати не лише достатній емоційний досвід, а і тонке артистичне відчуття. І мабуть, найскладніше: образ Мавки не тільки поетичний, але і глибоко-філософський. В стрічці кадр за кадром перед глядачем відкривається вишуканий і неповторний світ головної героїні, з її думками, поглядами, моральними законами.

Доля Мавки — це плацдарм, на якому стикаються дві величезні сили: поезія людського існування і проза буденного життя. Піднімається питання сутності людини. Раїсі Недашківській в ролі Мавки вдалось дуже багато: вона змогла відтворити не тільки романтичну натуру героїні, а передати романтичне світовідчуття, котрим пронизана поезія Лесі Українки.

Ставити в один ряд поруч з образом Мавки і вважати одним з найкращих можна образ Катерини Білокур, що втілила на екрані Раїса Недашківська. Виконання цих двох ролей було б достатньо, щоб увійти в історію українського мистецтва. Саме один з трьох портретів, що намалював акторці Віктор Зарецький, зображує Народну артистку в образі видатної української майстрині пензля.

Фільм «Буйна» став важливим етапом в творчості актриси. Раїса Недашківська грає геніальну художницю з народу Катерину Білокур, що зображала на своїх полотнах немарніючу красу. Вона відрізнялась від свого сільського оточення, було самотньою мрійницею. У неї ніколи не було ні сім'ї, ні дітей. На шматку домотканого полотна вуглинкою або саморобним олівцем уперто сама себе вчила живопису, вибрав моделями квіти. Її картини справляють надзвичайне враження, в них є відчуття польоту. Героїня Р. Недашківської настільки достовірна, що іноді здається, ніби це документальна стрічка.

Раїса Недашківська згадує, що дуже часто за допомогою гриму її зовнішність змінювали до невпізнання. Так, зайшовши до Будинку-музею української

художниці, вже перевтілившись в образ, акторка налякала доглядачку: вона побачила перед собою живу матеріалізовану Катерину... Для Р. Недашківської Катерина — «це моя бабуня чи мати, які походять із тих місцевостей, де жила художниця». [4]

«Буйна» — це розповідь про драматичне життя народної художниці Катерини Білокур, що принесла в жертву мистецтву своє кохання. Раїса Степанівна розкривається ролі Катерини як актриса драматична. Та все одно актрисі і в цьому образі притаманні лірико-романтичні настрої. Р. Недашківська на диво точно вловила глибинну поетичність, приховану в особистості майстрині.

Закадровий текст фільму, на відміну від традиційного інформаційно-насиченого змісту, побудовано виключно на особистих записках, листах Катерини Білокур. Глибоко інтимні рядки змушують по-іншому поглянути на її живопис — через призму критеріїв та духовних принципів цієї неординарної людини. У лірично-сповідальних, іноді таємничих фрагментах послань майстрині і відчуваються живі інтонації, що прориваються крізь час.

Контрапунктом до розкриття суто особистісного всесвіту Катерини Білокур, на екрані створюється портрет століття, ровесницею якого вона була, адже народилась 1900 року. Війна, смерть, нищівні вибухи, груди мертвих тіл, гучні демонстрації воєнної сили. Ці страхіття відсутні в картинах Катерини Білокур. Натомість сміються соняшники, радіють квіти, рясніють хліби, світяться соковиті виноградні грона — суцільний калейдоскоп щастя.

Образ Катерини Білокур, що створила Раїса Недашківська, — поетична натура. У тропях і фігурах образної мови вона відтворює народну майстриню. Актриса створила чудовий, незабутній, зворушливий до самих глибин душі образ не тільки великої художниці, але й чудової Жінки, її вкрай обездоленої рідної землі.

В останні роки Раїса Недашківська все рідше з'являється на екрані — не знаходить для себе цікавих ролей.

В контексті загострення метафізичного світосприйняття українське кіно звертається до глядача презентацією загадково-іраціонального, таємничого.

Так сюжет стрічки «Диво в краю забуття» (реж. Н. Мотузко, 1991) розгортається навколо спокусливої корчмарки (Раїса Недашківська), чії чари, підкріплені чаклунською атрибутикою, спрямовані на молодого легеня. «Хи-

мерність» романтичного зваблення героя красунею-причинною межує майже з детективною історією: сотник Іван Скиба веде розслідування вбивства юнака. Парубок-наймит Знайда наймитував у господині на ім'я Лідія та загадково зник, залишивши пекучий сум в серці газдині, яка впізнала по власному оберегові в коханці одного з двох своїх синів-близнюків. Вона народила їх 16-річною наймичкою, від свого господаря. Та той дітей не визнав, от і довелося їх пустити рікою у кошиках, аби уникнути ганьби. Ріка синів зберегла, а час повернув їх у місце, де жила невідома їм мати. Слідчий з'ясовує, що Знайда несвідомо повторив гріх Едипа.

Відтак смерть його інтерпретується як наслідок гріху його батьків — їх забуття обов'язку перед родом, законом, покликанням крові. Стрічку відзначають цікавим експериментом дифузії естетики поетичного кіно, умовності детективного жанру та базового для психоаналізу сюжету давньогрецької міфології.

В наступній картині Наталі Мотузко «Голос трави» (1992) за творами сучасного письменника Валерія Шевчука панує «химерна» атмосфера світу інакшого, якщо не «іншого». Це історія посвячення молодой чарівниці у таємниці чаклунства старою знахаркою, що не може померти, не передавши знання спадкоємиці. Ця сповнена містики інтерпретація національного розуміння «духовного матріархату» сприймається як притча про жіночу самотність, що стає розплатою за надзнання. Про дівочу відмову від особистого жіночого щастя задля здатності до польотів. Фільму притаманна поетична стилістика, джерелом якої є український фольклор.

Одне з досягнень цієї стрічки — це органічний тандем ще молодой і невідомой О. Сумської та вже Народной артистки Р. Недашківської, що разом створили неповторну та емоційну картину.

Фільм «Голос трави» перехоплює дух, змушує надовго замислитися над сенсом буття, стосунками людини та природи.

Раїса Степанівна Недашківська вважає, що «місце актора — на сцені. Кіностудія — це фабрика, куди мусить прийти готовий, розігрітий актор. Та розігріта глина, з якої робиться роль у кіно з допомогою режисера і оператора. А от розігрітися і бути завжди у прекрасній творчій формі актор може тільки на сцені. І творчо зростати — тільки в театрі. Робота в театрі — це такий самий творчий тренінг для актора, як вправи-гамми для піаніста. І найголовніше —

в театрі є глядачі. Живий глядач, який нас стимулює. І коли бувають моменти, що у нас із глядачами в унісон б'ються серця, то це найбільша насолода для актора» [3].

Саме в театрі розкрився багатогранний талант актриси. Раїса Степанівна пропрацювала у Київському молодіжному театрі 13 років, згадує, що пішла з його сцени після того, як «Бог мені не дозволив грати в таких виставах, як “Політ над гніздом зозулі” та “Не боюсь Вирджинії Вульф”» [4]. Р. Недашківська впевнена, що більшість драматичних творів грати не можна, адже написані вони були переважно в депресивному стані, а значить руйнують душі людей. Дуже часто це геніальні твори, але вони негативно впливають на психіку людини.

Драма-феєрія «Лісова пісня» стала справжньою лебединою піснею життя та творчості самої Раїси Недашківської. Дебютна роль стала не тільки творчим злетом дівчини, а і філософією її життя. Раїса Степанівна читає ремарки, втілює складні та несподівані діалоги. Виставу українська актриса присвятила своєму вчителю, режисеру Віктору Івченку, який невтомно виховував і плекав у своїх підопічних розуміння справжнього, істинного, надважливого. В основу моноспектаклю ліг сценарій В. Івченка, але все ж таки ті моменти, де багато чого пояснював звуко-зоровий ряд кіно, Раїса Степанівна змінила. Завдяки цьому твору, Раїса Недашківська вже п'ятдесят років відкриває досі невідомі та таємні куточки власної душі.

Раїса Степанівна завжди дарує оточуючим світло та радісну посмішку, надиhaє позитивним ставленням до життя. Також вона по-своєму розуміє такі категорії, як життя та смерть, надаючи цим поняттям особливого значення.

Також у нас була нагода пізнати ще одну грань Народної артистки України як педагога і режисера студентської залкової вистави «Створення світу». Раїса Степанівна дуже нервувала, хоча намагалась і не показувати цього майбутнім глядачам. На декорацію та костюми принесла з дому шифонову тюль і незліченні шарфи та хустки, роздала все студентам перед залком.

За основу «Створення світу» взято Біблію, а саме книгу Буття. Дійство розігрувалося майже в повній темряві, де лише єдиний прожектор освічував сцену. Актори під прозорою матерією тканини створювали дивовижні образи, наче народжувалися з неї новими істотами: рослинами, рибами, птахами, тваринами. Також Раїса Степанівна використала набуття театру тіней, тому на зад-

ньому підсвіченому тлі силуетами розігравалися такі надзвичайні сцени, як полювання лева і, наприкінці, створення перших людей, Адама і Єви. Раїса Недашківська в довгому льняному білому платті, неначе сам Бог, керувала процесом. Вистава символічна і заставляє задуматися на вічними цінностями, сенсом і метою свого життя.

Потрібно відзначити не тільки талант Раїси Степанівни як режисера, що змогла за короткий час об'єднати таких різних людей для створення цього епічного дійства, а і її внутрішній духовний світ. Адже, щоб поставити таку виставу, потрібно мати не лише високі професійні якості, а бути глибоко віруючою людиною.

Надзвичайно складна доля випала на життєвий шлях цієї прекрасної жінки, що, не дивлячись на всі негаразди, змогла пронести крізь все своє життя усмішку, оптимізм, духовну чистоту і щирість. Вона неначе той сонячний промінь, що пробився крізь чорні хмари і осяяв життя навколишніх людей радістю.

Коли спілкуєшся з Раїсою Недашківською або просто знаходишся поруч із нею, відразу відчуваєш спокій, гармонію. Вона немов навчилася зупинити час навколо себе. Раїса Недашківська належить до тих людей, що вміють, попри всю світську метушню, зупинитися і побачити, який насправді прекрасний і досконалий навколишній світ. Переглядаючи її фотокартки, ми можемо помітити, що ця дивовижна жінка з роками тільки розцвітає, відкриває все нові і нові грані свого таланту, своєю широкою, сповненою найсвітлішими почуттями душі.

У розмові з видатною актрисою мені відкрилася людина тонкої, ніжної душі, яка не мислить життя без гармонії з природою, адже природа — це невичерпне джерело краси, яке не може залишити байдужою навіть найчествішу людину. Раїса Недашківська ставиться до природи, як до живої.

Буває, що актор знаходить себе не відразу, іде тернистим шляхом проб і помилок до своєї головної теми. Буває, що актор набирає силу поступово, від однієї ролі до іншої. Раїса Недашківська знайшла себе у першому ж фільмі, визначившись як актриса романтична. Раїсі Степанівні властива характерна для романтичного мистецтва чіткість і визначеність емоційного малюнку, найвиразніша вона в сфері безпосереднього почуття — чи то горя, чи то радості. Вона набагато цікавіша в реакціях, ніж у вчинках, її життя на екрані визначається не стільки зовнішніми обставинами, скільки життям серця.

Раїса Недашківська зазвичай не відчужує від себе образ, не оцінює героїню зі сторони, навпаки, намагається перевтілитися повністю. Акторці її типу,

чий голос відрізняється чистотою тональностей, але не володіє широким діапазоном, обов'язково потрібні ролі, що співпадають з її характером, написані спеціально для неї.

1. Дубенко С. Пісні дзвінкої акорди : до 100-річчя від дня народження Лесі Українки // Новини кіноекрану. — 1971. — № 2. — С. 2.

2. Зубавіна І. Б. Кінематограф незалежної України : тенденції, фільми, постаті. — К., 2007.

3. Недашківська Р. Пані досконалість // Слово просвіти. — 2003. — 12 лют. — С.13–14.

4. Недашківська Р. Раїса Недашківська: «Я вдячна тим, хто допомагав мені сходити на цю Голгофу» / Розмову вела Ольга Мельник // Українська газета. — 2006. — 2 бер. — С. 8.

5. Скалій Р. «...Огністе диво сталося між нами...»: Ювелійний вечір народної артистки України Раїси Недашківської // Культура і життя. — 2004. — 25 лют.

6. Суходольська Н. Зірка нашого екрана: До портрета Раїси Недашківської // Урядовий кур'єр. — 2001. — 8 вересня. — С. 8 9.

7. Сэтман И. Раиса Недашковская // Актеры советского кино. — Л., 1979. — Выпуск 15. — С. 150–167.